

„Res non verba“ („Darbais, ne žodžiais“) - tokiu šūkiu Šiaulių Juliaus Janonio gimnazija pasitinka 160-ąją sukaktį, kurią paminės šeštadienį. Gimnazijos direktorius Rimas Budraitis sako, kad didžiausias šiandienės mokyklos tikslas - išugdyti laisvus, atsakingus žmones.

Š. Živilė KAVALIAUSKAITĖ
Žurnalistė

- Koks bus J. Janonio gimnazijos 160-asis gimtadienis?

- Labai nesureikšmindami šios sukakties, norime atsigręžti į istoriją, į buvusius ir esamus gimnazijos mokytojus ir mokinius.

Šiuo metu gimnazijoje mokosi 767 mokiniai, dirba 77 pedagogai. Esame įsipareigoję savo ypatingai mokyklai. Sukaktis yra gera proga kiekvienam bendruomenės nariui prisiliesti prie gimnazijos ištakų.

Investavome į estetinę aplinką (atlikome remontą), gimnazijos simbolius, leidinius, ugdymą. Norime, kad sukakčiai atlikti darbai išliktų.

Mokyklos istorija - labai įdomi, nuo įkūrimo Svisločiuje (dabartinė Baltarusija). Į Šiaulius mokykla atkelta su dėstytojais, studentais, priemonėmis, suolais, biblioteka.

Gimnazija pastatyta iš šventų plytų - caro laikais nugriautų Pašiausės vienuolyno, kolegijos ir net bažnyčios. Žadame po jubiliejaus ten pasodinti ąžuoliuką.

► **SUKAKTIS.** 160-ąją sukaktį mininčios Šiaulių Juliaus Janonio gimnazijos direktorius Rimas Budraitis kviečia visus buvusius ir esamus mokytojus bei mokinius į šventinius renginius

Pakeliui į laisvą visuomenę

- Kur slypi paslaptis, kad būvę mokiniai su pasididžiavimu kalba apie mokyklą?

- Manau, kiekviena mokykla savo mokiniui yra savaip brangi. Galbūt mes ypatingi metų skaičiumi ir besimokiusių, dirbusių žmonių garsiais vardais. Kaip tik savaitgalį telefonu kalbėjau su maestro Sauliumi Sondeckiu, kuris žadėjo atvykti į šventę. Nuostabus žmogus: koks patriotizmas, koks atsidavimas mokyklai! Kitados net su jo orkestru įtekėme abiturientams brandos atestatus.

Orientuojamės į kiekvieną buvusį mokytoją ir mokinį. Visus kviečiame į šventę.

- Gimnazijoje veikia istorijos muziejus, jam suteiktas ilgamečio mokytojo, muziejaus įkūrėjo, Šiaulių miesto garbės piliečio Jono Krivicko vardas. Kokiais mokyklos istorijos įvykiais, asmenybėmis didžiuojatės?

- Čia mokėsi keturi Vasario 16-osios akto signatarai (Mykolas Biržiška, Jonas Vileišis, Steponas Kairys ir Alfonsas Petrusis), trys broliai Biržiškos, trys broliai Vileišiai, Povilas Višinskis, Stasys Šalkauskis ir daugybė kitų.

- Kiek praeitis svarbi šiandienos mokiniui formuojant jo pasaulėžiūrą?

- Mūsų gimnazija laikosi tam tikros krypties, kurią lemia praeitis. Pavyzdžiui, kiekvienas pirmaklasis gimnazistas (devintokas), atėjęs į mūsų mokyklą, kuria savo giminės medį.

- Kiek šiandienėje mokykloje turėtų būti tradicijos, kiek - modernumo?

- Pasaulio švietimo, pažinimo patirtis liepia eiti į ateitį, pasiremiant savo šaknimis, istorija.

Manau, ir šeimoje (tai Lietuvoje stipriai primiršta) taip turi būti. Skandinavijoje esu matęs nuostabių pavyzdžių, kai giminės daiktai saugomi ir labai gerbiami. Tarybinio laikotarpio mąstymo pasekmės liko, nežinome savo šeimos, savo miesto, mokyklos istorijos.

- Dažnai į mokyklas lekia strėlės, kad jose neugdomas patriotiškumas, pilietiškumas, dvasingumas. Ar pajėgi mokykla būti reikšminga formuojantis asmenybei?

- Mokykla gali daug, bet pagrindas yra šeima. Jei šeimos ir mokyklos tikslai skiriasi, rezultato nebus.

Stengiamės bendrauti su tėvais, bet bendravimas, ryšys turėtų būti dar glaudesnis. Tam yra objektyvių priežasčių: trūksta laiko, tėvai užsiėmę darbais.

- Atgimimo metais daug kalbėta apie tautinę mokyklą. Ar ją įsivaizduojate vis labiau globalėjančioje visuomenėje?

- Sunku įsivaizduoti, kad rimtai sugrįžtume prie tautinės mokyklos. Vis greičiau besisukančiame gyvenime aš jaučiu ir institucijų, ir žmonių atotrūkį nuo bendražmogiškų vertybių ir, kaip švietimo darbuotojas, tautinės mokyklos teiginių.

Yra daug susvetimėjimo, konkurencijos. Tendencijos šiuo metu nepalankios ugdymui, patriotiniam auklėjimui.

Blogiausia, kad nebeturime pavyzdžių, į ką žiūrėti. O jeigu yra, jie, ko gero, nežinomi. Tada prasižada balsavimas kojomis - emigra-

cija, iš nedarbo plaukiančios problemos, nusikaltimai.

Kadaise fiksavau, kokiose srityse blogėja prasme Lietuva pirmąją Europoje. Surašiau kokį trisdešimt punktų ir išsigandau.

Man labai rūpi Lietuvos ateitis, valstybės ir laisvų bei atsakingų žmonių bendruomenės ateitis.

► **VARPAS.** J. Janonio gimnazijoje, minint 160 metų sukaktį, pakabintas varpas. Juo pirmą kartą bus paskambinta šeštadienį

Neturime pilietinės visuomenės, laisvų, atsakingų žmonių. Žmonės jaučiasi nesaugūs. Labai stipriai egzistuoja dvi Lietuvos.

- Yra nuomonių, kad didžiausia valstybės padaryta klaida - pamoka ir mokslas paversti komercine preke. Sutinkate?

- Mokamas mokslas, žinoma, problema. Mokinio krepšelis turi teigiamų ypatybių, bet atsirado konkurencijos momentų.

Puikus pavyzdys - Suomija. Šalis sugebėjo skirti dėmesio visoms mokykloms, o ne įgyvendinti laukinio kapitalizmo ir rinkos santykius. Mes gyvename rinkos sąlygomis: išliksi ar ne. Dėl to pralaimime visi.

- Kaip sutinkate žinią, kad ne tik kaimo vietovėse, bet ir mieste viena po kitos uždaro mokyklos?

- Labai liūdnei. Ir neturiu pasiūlyti jokių išeičių. Širdį skauda dėl visų mokyklų. Juolab kad iš jų ateina mokiniai pas mus. Su dideliu dėkingumu stengiuosi pabrėžti tų mokyklų indėlį į mūsų gimnazijos darbo rezultatus.

- Ką uždarnos mokyklos rodo apie mūsų visuomenę ir valstybę?

- Manau, Lietuvoje labiausiai ir trūksta valstybės, valstybinio požiūrio, ir ypač - į žmogų. Kodėl mes nepasimokome iš Estijos, Latvijos, Gruzijos? Nebežiūrėkime į tolimą Europą. Yra pašonėje pavyzdžių.

Didžiausia žmogaus problema - nematyti, negirdėti, nesimokyti. Žmogus turi mokytis visą gyvenimą, nuo gimimo iki mirties. Ne tik mokiniai. Mokytojas pirmiausia yra pats didžiausias mokinys. Jei tik sustos mokytis, jis - nebe mokytojas. Procesas nenutrūkstamas, mokytojas visada turi bėgti priekyje viso to, kas vyksta valstybėje. Jis ruošia mokinį ateities gyvenimui.

- Kur turėtų judėti šiandienės mokykla?

- Didžiausias tikslas - išugdyti laisvus, atsakingus žmones, iš kurių susikurtų laisva ir atsakinga visuomenė, kiekvienas žmogus pasiimtų savo dalį atsakomybės už save, už savo artimą, aplinką.

Bet turėtume dirbti drauge ir mes, eiliniai šios valstybės piliečiai, ir šios valstybės vadovai. Deja, kol kas atskirtis nemaža. Lietuva nėra vientisa, siekianti tokių pačių tikslų.

Lietuvių mentalitetas - kok

Kodėl mes esame tokie, kokie esame? Kodėl elgiamės taip, kaip elgiamės? Kokiais norėtume save matyti? Pagaliau, kas apibrėžia mus kaip tautą, kas mus vienija ir verčia save suvokti kaip bendruomenę, visuomenę ar kolektyvą? Atsakymus į visus šiuos klausimus turėtų pateikti mūsų, kaip tautos, mentaliteto apibrėžimas, tačiau panašu, kad būtent jis ir yra vienas sunkiausių žodžiais ir frazėmis perteikiamų dalykų; dar niekam nėra pavykę jo iškristalizuoti ir pateikti išbaigta forma. Rimtai pakalbėti šiuo klausimu jau seniai laikas.

ŽALGIRIO NACIONALINIO PASIPRIEŠINIMO JUDĖJIMO apskritojo stalo diskusijoje dalyvavo Nepriklausomybės Atkūrimo Akto signataras Rolandas PAULASKAS, Lietuvos žydų bendruomenės pirmininkas Simonas ALPERAVIČIUS, Nepriklausomybės Atkūrimo Akto signataras filosofas Romualdas OZOLAS ir Seimo narys psichologas Gediminas NAVAITIS. Diskusiją vedė žalgirietis Gediminas JAKAVONIS.

G.JAKAVONIS: Kaip apskritai galima būtų moksliskai apibrėžti žodį „mentalitetas“ ir koks, jūsų manymu, yra lietuvių mentalitetas?

G.NAVAITIS: Iš atliktų sociologinių tyrimų apie lietuvių charakterį, mentalitetą matyti, kad lietuviškumas tapatinamas su tuo, jog žmogus yra lietuvis, gimęs Lietuvoje. Tai tokios tautologijos. Iš psichologinių savybių tyrimuose įvardijama, kad lietuvis yra atkaklus, užsispyręs ir darbštus. Mano supratimu, tautinis mentalitetas moksliskai menkai yra išnagrinėtas. Ši tema, manau, tikrai yra svarbi. Tai tam tikros sąsajos su tautos problemomis. Jų geresnis išmanymas suteikia orientyrus, galbūt paaiškina politinę, socialinę, kultūrinę situaciją. Kai mes nepakankamai suprantame tautinio mentaliteto problemas, tai dažnai negalime priimti tinkamų sprendimų. Noriu pasidžiaugti, kad mūsų diskusijoje yra žmogus, kuris iš šalies gali pasakyti, kur mes nukrypstame į lankas.

S.ALPERAVIČIUS: Dabar supratau, kaip aš pakliuvau į tą kompaniją.

G.JAKAVONIS: Gerbiamas Romualdai, Gediminas daugiau kalbėjo kaip psichologas, o ką jūs, kaip filosofas, galėtumėte pasakyti apie lietuvių mentalitetą?

R.OZOLAS: Trumpai tariant, tiksliausia būtų mentalitetu vadinti istoriškai susiklosčiusį tam tikros bendrijos, šiuo atveju tautos, tikrovės suvokimo būdą. Dar paprasčiau pasakius, tai reiškia supratimo sugebėjimą, - tai, kas žmogų iš vidaus ir iš išorės spaudžia, žmogus priverstas amortizuoti, įveikti kaip priešiškus ir padaryti kažką tokio, ką jis gali valdyti. Tokios priemonės laikytinos jo santykio su aplinka, tikrove būdu, supratimu, arba mentalitetu. Tai taikytina kalbant tiek apie asmenį, tiek apie tautą, jei ji apibrėžia save kaip subjektą, kaip kolektyvinį asmenį.

G.JAKAVONIS: Pasaulis išliko todėl, kad juokėsi. Yra įvairių anekdotų apie tautas. Kaip mes matome vieni kitus, tokie stereotipai ir susidaro mums kalbant, pasakojant: jeigu prancūzas, tai jis mergišius, jeigu rusas - turi problemų dėl alkoholio, jeigu žydas - gudrus. Lietuvis vaizduojamas kaip užsispyręs. Latviai mus laiko lyg ir Pabaltijo gruziniais. Net yra anekdotas, kad gėlės laistomos aliejumi. Motina pamačiusi pradeda barti: kas čia dabar, juk gėlės nuvys. Atsakymas: užtat automatas užkastas nesurūdys. Kaip jūs, kaip žydų tautybės atstovas, gyvenantis Lietuvoje, apibūdintumėte lietuvius?

S.ALPERAVIČIUS: Pradėsiu nuo kito dalyko. G.Navaitis labai tiksliai pasakė, kad mane pakvietė dėl to, jog aš iš šono galėčiau pasakyti savo nuomonę. Pavyzdžiui, jeigu JAV pakviestų žydą, niekada nesakytų, kad pakvietė iš šono. Kiekvienoje civilizuotoje šalyje būtų to laikomasi: Amerikoje žydas yra amerikonas, Šveicarijoje - šveicas, o Lietuvoje jis nėra lietuvis. Supratote mano mintį? Tai viena. Mes, žydų bendruomenės nariai, save laikome Lietuvos piliečiais. Ir daugumos, kurie čia nuolat gyvena,

mentalitetas yra toks pat. Yra tam tikrų skirtumų. Beje, dabar lietuvių migruoja daugiau nei žydai. Čia ne atsitiktinumas.

G.JAKAVONIS: Rolandai, kaip jūs suvokiame mentalitetą ir kokie būtų būtent lietuvių mentaliteto bruožai?

R.PAULASKAS: Nebeaiškinsiu, kas yra mentalitetas. Sutinku su G.Navaičiu, kad čia yra daugiau intuityvus dalykas, ir tiksliai apibrėžus galima išvelti į didelius ginčus. Mano supratimu, šiandienėje Lietuvoje yra mažų mažiausiai trys lietuvių tautos. Galima įtraukti ir jūsų požiūrį, kad yra Lietuvos tauta - visi čia gyvenantieji. Net ir Lietuvos žydai yra trijų rūšių, gal

tuo bus sunkiau. Senelių ir anūkių karta ne tik jaučia kartų konfliktą, bet ir moka visai kitas kalbas. O emigrantų anūkai dažnai į Lietuvą atvažiuoja jau net ir lietuviškai nemokėdami. Tarp kartų atsirado bedugnė. Taigi pagal mentaliteto skirtumus šiuo metu Lietuvoje yra mažiausiai trys lietuvių tautos.

G.NAVAITIS: Neatsitiktinai pradėjau pokalbį minėdamas, kad šioje srityje mažai atlikta tyrimų. Ir tie tyrimai kol kas mums nedaug ką pasako. Taigi šioje situacijoje arba reikėtų daugiau tyrimų, arba turėtume tą reiškinį apibūdinti naujomis sąvokomis, keldami naujas idėjas. Kadangi kalbame apie tautinį mentalitetą, tai etnos sąvoka čia labai tinka. O kalbėdami

kurie nežino, ką su ja daryti. Energijos užtenka valstybei sukurti, bet neužtenka jai išlaikyti, nes nėra vertybinio pagrindo. Verta atkreipti dėmesį į dar vieną dalyką - Abiejų Tautų Respublikos žlugimo laikotarpį. Idėjų, kaip ją išsaugoti, per akis buvo, bet nebuvo autoriteto, kurio idėjos būtų priimtoms. Ir vėliau ta situacija kartojo. Buvo prieškarinio respublika: ji atkurta, bet vertybinio principo, kad Nepriklausomybė yra aukščiau už viską, nebuvo laikomasi, ir ji prapuolė. Kovo 11-oji: turime signatarus, remiantis vertybinio principu buvo atkurta valstybė, buvo didelis tų, kurie iškelia vertybes, autoritetas, bet šiuo metu, man atrodo, būtų sunku rasti tą grupę žmonių, kurių autoritetas būtų pripažįstamas. Tautinio mentaliteto bruožas - nesugebėjimas atsispirti priešiška propagandai.

G.JAKAVONIS: Turėjome puikius karius, vyko partizaninis judėjimas, Sąjūdžio pakilimas. Kaip supratau, kalbant Gedimino pasiūlytomis sąvokomis, iškyla žynių ir vadų problema. Nes vis dėlto sukūrėme valstybę ir amžinai keikiame valdžią. Kaip buvo įvardyta, nėra autoriteto. Ar problema yra dėl šalies elito, valdžios, jeigu šiuos du žodžius galime laikyti sinonimais?

R.OZOLAS: Man labai patiko pastaruoju metu Vokietijoje viešėjusio popiežiaus pasakymas, kas sudaro europinę organizaciją. Tai iš žydų perimtas tikėjimas, iš romėnų perimta teisė ir iš barbarų perimta etika. Taip ir yra. Jeigu pagrindine civilizacijos linija laikysime tikėjimą, - o šiandienis pasaulis turbūt labai aiškiai tai rodo, visų pirma islamo agresyvumas, - tai galime nesunkiai atrasti raktą. Pats svarbiausias europinės civilizacijos parametras - tikėti žodžiu. Žodis negali būti pats sau, juo reikia tikėti. Jeigu šituo remsimės, iš tiesų visos europinės ideologijos yra išskaičiuoti dalykai, kuriais patikėti labai sunku. O krikščionybė - tas jungiamasis gautas, kuriuo arba sugebi pereiti, arba ne. Lietuviai to nesugebėjo perimti, nes jie netiki tuo, kuo meldžiasi, o prašo Dievo ką nors duoti, taip kaip visi neti-

► **Lietuviai netiki tuo, kuo meldžiasi, o prašo Dievo ką nors duoti, taip kaip visi netikintieji**

Romualdas OZOLAS
Svečias

net daugiau. Pabandysiu apibūdinti. Tų žmonių, kuriems šiuo metu yra per 40 metų, pasaulio suvokimas formavosi esant tarybinei santvarkai. Ir tai yra visai kitoks mentalitetas nei anūkių, kurie išaugo nemokėdami rusų kalbos, gyvendami visai kitoje erdvėje. Ir rusakaliai žydai, kurie išvažiavo į Izraelį, tenai yra labai atsiskyrę nuo kitų.

S.ALPERAVIČIUS: Ten vadinami rusais.

R.PAULASKAS: Taip. Jie negalėjo pabėgti nuo to tarybino mentaliteto net nuvažiavę į Izraelį. Jie ten gyvena labai uždari. Tai dabar Lietuvoje yra savotiškos trys tautos. Pirmą, tie, kuriems yra per 40 metų, - aš juos sąlygiškai pavadinau tarybiniais lietuviiais. Antra, tie, kuriems šiuo metu yra nuo 30 iki 40 metų. Tai tokia mišri grupė, kuri dar pažinojo aną, tarybinį, laikotarpį, bet brendo ir vystėsi jau naujomis sąlygomis. Trečia grupė - asmenys, kuriems yra iki 25-30 metų. Ir tarp šių trijų grupių yra didžiulis mentaliteto skirtumas, suformuoti bendrus tikslus, prasmes ir idėjas labai sunku, o kuo toliau,

apie etnosą, galėtume kalbėti apie jo struktūrą. Be abejo, sunku apibūdinti, bet gyvybingas etnosas tarsi turi savo sudėtinę dalis, be kurių jis negali gyvuoti. Jis turi turėti dirbančius asmenis - tai valstietis, darbininkas, tie, kurie dirba. Jis turi turėti prekiaujančius asmenis. Jis turi turėti karius ir vadus, kalbant moderniais terminais - vadybininkus. Ir jis turi turėti sugebančius saugoti vertybes - tradicijas, dorovę. Tai būtų žyniai, dvasininkai, intelektualai. Visos šios keturios grupės, mano supratimu, gyvybingam etnosui yra būtinos. Bet jeigu pažvelgsime į etnosą truputį plačiau, suprastami ir lietuvių tautinį mentalitetą, tai akivaizdu, kad jis yra ne vienos dienos darinys. Žvelgdami į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikus matome, kad struktūrinė dalis nuolat prarandama. Lietuvos kunigaikščiai keičia tikėjimą. Išnyksta tas sluoksnis, kuris atsakingas už vertybes, tradicijas. Atsiranda įvairių naujų problemų. Sukuriama didžiulė valstybė nuo vienos jūros iki kitos, bet ją sukuria kariai ir vadai,

Eltos nuotr.

S jis?

kintieji nori ko nors gauti. Lietuvių mentaliteto bėda, mano galva, yra ta, kad tebesame paskendę daiktuose. Sugebėjimas mąstyti idėjomis, abstrakcijomis mums visai svetimas.

G.JAKAVONIS: Simonai, kokie jūsų pamąstymai dėl to, ką kalbėjo kolegos?

S.ALPERAVIČIUS: Pamąstymų daug. Patiko R.Paulausko diferenciacija į grupes. Bet pasakyčiau, kad kiekviena partija turi savo mentalitetą, kaimas turi vieną, inteligentija - kitą, ir panašiai. Labai sunku rasti bendrus bruožus visiems. Bet vienas yra - dėl visko, kas bloga, mes esame linkę kaltinti bet ką, tik ne save. Arba Vyriausybę, arba Seimą. Bet apie tai, ką pats padarė, niekas negalvoja. Antra, Lietuvoje trūksta tolerancijos. Labai gadina santykius tarp žmonių ir tas pats internetas, jų iš esmės nelieka. Dauguma žmonių nesako žodis „žydas“, o kažkodėl sako „žydėlis“. Tai irgi rodo tam tikrą požiūrį. Reikia kalbėti apie toleranciją. Kai buvo sprendžiamas klausimas dėl nuosavybės, Vilius Kavaliauskas iš buvusios Vyriausybės pareiškė, kad pirma ją grąžinsime Lietuvos piliečiams, o vėliau - žydams. Tai koks tai yra mąstymas?

G.JAKAVONIS: Simonai, tai nėra blogas žodis, kaip ir „dzūkėlis“.

R.PAULAUŠKAS: G.Navaitis paminėjo elito problemą. Ne kartą prie šio stalo kalbėjome, kad tauta reikiama pasauliui per elitą. Ir elito problemas būtų visai atskiras pokalbis. Tokio elito, kuris atstovautų lietuvių tautos interesams, šiuo metu, mano supratimu, neturime. Tęsdamas savo ankstesnes mintis, pabandyčiau apibrėžti, kas buvo bendra senajai lietuvių tautos daliai, žmonėms, kuriems šiandien

per 40 metų. Turbūt sutiksite, kad anais laikais turėjome prasmę, kurios mus vienijo. Didžiavomės savo seniausia kalba, manėme, kad toje uždaroje Rytų erdvėje pas mus yra geriausia, gražiausia. Kadangi į Vakarus išvykti negalėjome, tai mes savęs ir nelyginome su Vakarų erdve, o lyginome save su tais, kurie yra į rytus nuo mūsų. Ir jeigu kas būtų lietuvių paklausęs, ar jie nori išvykti iš Lietuvos, žinant, kad į Vakarus išvykti negalima, absoliuti dauguma būtų atsakę norintys gyventi čia. Didžioji dalis dabartinės lietuvių tautos, priešingai, nori išvykti. Mes didžiavomės sportu. „Žalgiris“ ir CSKA rungtynės buvo ne sportas, tai buvo gerokai daugiau. Dabar irgi yra „Žalgiris“, bet pergales jau lemia ne Lietuvoje gimę žmonės, o pinigai. Kiek tų pinigų turi, tiek ir nusipirksi gerų žaidėjų iš viso pasaulio. Tai sportas, paremtas pinigais. Atsiprašau, bet statistika rodo, kad Tarybų Sąjungoje lietuviai buvo turtingiausi.

S.ALPERAVIČIUS: Turiu klausimą: kodėl jūs mūsų atsiprašote?

R.PAULAUŠKAS: Nes įprasta manyti, kad žydai yra turtingiausi, o statistika rodo, kad lietuviai. Tai enciklopediniai duomenys, ne aš sugalvojau. Mes, tie, kuriems dabar per 40 metų, turėjome tuo metu bendrą priešą - tarybų valdžią. Ir tam tikra prasme slapta turėjome etninį priešą, turio omeny rusus. O kaip žinome, priešas visuomet vienija visuomenę ir tautą.

S.ALPERAVIČIUS: Noriu pasakyti, dabar yra daug žmonių, ne tik žydų, bet ir lietuvių, ir daugiausia lietuvių, kurie garbina net Stalino laikotarpį.

R.PAULAUŠKAS: Apie tai dar pakalbėsiu. Mes tuo metu turėjome visiems bendrą orientyrą - Vakarų civilizaciją ir jos kultūrą, manėme, kad ten yra teisingiau nei

► Iš psichologinių savybių tyrimuose įvardijama, kad lietuvis yra atkaklus, užsispyręs ir darbštus

Gediminas NAVAITIS
Svečias

čia, ir žinojome, kaip turėtų būti. O dabar to nėra. Tada mums atrodė, kad reikia tik sugriauti tarybų valdžią, perimti Vakarų civilizacijos siūlomus modelius, ir viskas pasikeis. Mes gyvenome didžiulėje rusakalbės kultūros erdvėje, bet, prisiminkite, pas mus buvo reprezentuojama ir jugoslavų, bulgarų, prancūzų, vokiečių kultūra. Šiandien to nėra. Kokį bulgarų šiandien galime žinoti? Jugoslavijos iš viso nėra. Netgi kokį šiandien žymesnį prancūzų vargu ar daugelis Lietuvoje įvardytų.

R.OZOLAS: Kad jau nėra.
R.PAULAUŠKAS: Yra, bet juos užgožė ta bendra anglakalbė kultūra. Pasakysiu dar kitaip: mes tuo metu buvome prisijaukinę aną santvarką. Turėjome visus atributus: turėjome priešą, turėjome į

► Vienam laimė - gauti daug pinigų, kitam - pažiūrėti gerą paveikslą, gerą pjesę

Simonas ALPERAVIČIUS
Svečias

ką lygiuotis, turėjome bendras prasmes, bet visa tai mus tada vienijo. Kai šiandien tie, kuriems per 40 metų, ginčijasi, ar prie tarybų valdžios buvo geriau gyventi, ar blogiau, jie bent supranta, apie ką kalba, jų patirtis leidžia apie tai kalbėti. O tie, kuriems dabar iki 30 metų, nesupranta, apie ką kalbama. Net humoras šiandien visai kitaip suvokiamas tų, kuriems per 40 metų, ir tų, kuriems iki 30-imt. Dar labai svarbu tai, kad lietuviai kartu su latviais, kaip jaunesniais broliais, toje Rytų erdvėje, mano supratimu, jau tėtis to regiono elitu.

S.ALPERAVIČIUS: Visi čia važiuodavo į Lietuvą kaip į užsienį.

R.OZOLAS: Mano pastaba: vaikščiojome čia kaip kunigaikščiai, o dabar visi išdūmėme užkariauti pasaulio, palikdami tuščią Lietuvą. Lygiai tas pats mąstymas.

G.JAKAVONIS: Tai kur yra tie Lietuvos bajorai, dvarininkai? Pažvelgus į kitų valstybių istoriją matyti garsių žmonių, karalių dinastijos. Pamėginkime dabar Lietuvos valdžioje rasti bent vieną garsesnį žmogų pavarde Radvila, Sapiega. Tam tikru istorijos laikotarpiu tie žmonės buvo garsūs, juk jie kažkur išvyko, dingo. Ir dabar mes matome emigraciją.

R.OZOLAS: Nenoriu veltis į visas Abiejų Tautų Respublikos peripetijas, tik noriu pasakyti, kad Abiejų Tautų Respublika mums kainavo mūsų istorinio elito nu-

sakęs: „Neklausk, ką tau gali duoti šalis, klausk, ką tu gali duoti savo šaliai“. Ar mūsų tautoje yra tokių autoritetų?

S.ALPERAVIČIUS: Apie tai ir norėjau pakalbėti. Didelę įtaką Lietuvai turėjo tai, kad beveik visą laiką ji buvo okupuota, išskyrus 1918-1940 metus, kai ji buvo laisva. Tai rusai valdė, tai vokiečiai, tai sovietai. O dabar, kai iškovojo Nepriklausomybę, Lietuva su tuo nesusitvarkė, nes gyvenimas pablogėjo, ne pagerėjo, - su tuo reikia skaitytis. R.Ozolas pasakė, kad reikia palaukti 15 metų, tai jis optimistas.

R.OZOLAS: Ko palaukti? Reikia dirbti.

S.ALPERAVIČIUS: Lietuvoje iš esmės nėra autoritetų, su kuriais žmonės skaitytųsi. Nekalbu apie valdžios atstovą, prezidentus ir panašiai. Dabar Valdas Adamkus pasakė absurda - ką reiškia žodis „šantažas“. Lietuva - krikščioniška šalis, tai atrodo, kad popiežius turėtų būti autoritetas. Bet iš esmės su juo čia niekas nesiskaito. Nėra žmogaus, kuris liaudžiai būtų autoritetas.

G.JAKAVONIS: Jūs pratęsite Romualdo mintį - jis kalbėjo apie pokyčius, kurių sulauksime po 15 metų. Mozė 40 metų vedžiojo savo tautą po dykumą.

R.OZOLAS: Aš kalbu, kad prireiks 10-15 metų, kol žmonės prabilis, o ką dar jie sukurs? Jie dar patys save dabar kuria, atranda - save kaip vertybę, naują, ne tą, klajojančią po pasaulį.

S.ALPERAVIČIUS: Buvo Sąjūdis, buvo didžiulis entuziazmas, bet žmonės nesuprato, kad reikia dar ir valdyti šalį.

R.OZOLAS: Visiėjo į laisvę, ne į Nepriklausomybę. Atkreipkite dėmesį - tai visai skirtingi dalykai, joku būdu ne sinonimai.

S.ALPERAVIČIUS: Ir dabar labai išryškėjo noras pralobti.

R.OZOLAS: O ką tai reiškia? Kad savirefleksijos nėra, savikontrolės nėra, vertybės neegzistuoja, principai tuo labiau.

S.ALPERAVIČIUS: Dar man nepatinka tai, kad nežiūrima specialistų, visur lemia partiniai principai.

R.OZOLAS: Kunigaikštysčių kūrimo principas.

R.PAULAUŠKAS: Mano supratimu, per pastaruosius dvidešimt metų suskaldytas tas bendras lietuvių mentalitetas, kuris buvo iki 1990 metų. Suskaldyta pati lietuvių tauta, šiuo metu ji labai vienvaldytė. Ir kokį gi idealą tai jauniausiajai kartai paliko tėvai? Vakarų civilizaciją. Jaunas žmogus, išaugęs tokių idėjų ir prasmų erdvėje, labai jau nerimtai vertina net lietuvių kalbą. Matau, Vilniuje net kvietimai į šokius anglų kalba užrašyti. Kai paklausiau kartą jaunūolio, kodėl jie angliškai rašo, šis atsakė, kad tai yra „cool“. Ar prie tarybų valdžios lietuvis Kaune būtų pasakęs, kad tai yra „chorošo“, jog kvietimas į šokius rusiškai užrašytas? Jis būtų išjuoktas. Vis dėlto vieną optimistinį dalyką pasakysiu: viliuosi, kad Vakarų civilizacija jau pasiekė savo galimybių ribą. Jau matyti gy-

venimo ne pagal išgales, ne pagal savo kišenę rezultatai. Ir paaiškės, kad daugelis Vakarų vertybių, į kurias orientavosi lietuviai, ypač jauniausioji karta, yra iliuzinės. Šiandien tos iliuzijos jau sklaidosi mūsų akyse. Po kelerių metų, manau, nemaža dalis emigrantų bus priversti grįžti, jie pradės ieškoti visai kitų prasmų. Tuomet elito uždavinys bus pateikti tas aiškias prasmes, įvertinant visas to meto problemas. Jeigu elitas nesugebės to padaryti, tai, be abejo, kaip sakė ponas G.Navaitis, nebus kam vadovauti.

R.OZOLAS: Manau, vadina moji Rytų Europa, nors aš ją laikau Vidurio Europa, būdama daug gyvybingesnė už Vakarų, gali duoti tą impulsą, kokį šiandien labai aiškiai savo imperinėmis užmačiomis demonstruoja lenkai. Tai mums nėra labai džiugus reiškinys, bet lenkai vis dėlto gina savo civilizaciją, juos vienija krikščionybė, kaip tikrai lenkiškas tikėjimas. Šitai, ieškodami patys ir rasdami ką nors, kas vertinga yra mums, galime duoti postūmį ir kitiems. Manau, Europos civilizacija yra mažų etnosų civilizacija, todėl Lietuvos, kaip ir Latvijos, priedermė, sakyčiau, atėčiai yra netgi didesnė nei Lenkijos.

G.JAKAVONIS: Gediminai, nenoriu liesti partinių reikalų, jūs esate liberalų atstovas. Bet Rolandas kalbėjo, kad tai liberalai deklaruoja idėją, jog asmenybė yra aukščiau už bendruomenę, tautą.

G.NAVAITIS: Pažvelgus į liberalizmo ištakas matyti, kad tie filosofai ir politikai, kurie save vadino liberalais, pirmieji pradėjo kalbėti apie visuomenės laimę. Jie siūlė idėją, kad veiksmas, kuris suteikia daugiausia laimės, yra moralaiškai labiausiai pateisinamas. Ką rodo tyrimai? Amerikoje nuo XIX a. pradžios turto padaugėjo dvigubai - laimingų žmonių padaugėjo dviem procentais. Tuomet kyla klausimas, kokia kryptimi juda Vakarų civilizacija, jeigu joje žmonės netampa laimingesni. Galima pasiremti ir neseniai atliktais tyrimais apie emigrantus: jie išvažiuoja, bet laimingesni tai netampa. Tai kurių galų išvažiuoti, jei čia gali būti laimingesnis?

S.ALPERAVIČIUS: Laimė - labai reliatyvus dalykas. Vienam laimė - gauti daug pinigų, kitam - pažiūrėti gerą paveikslą, gerą pjesę. Nėra tokio bendro jos supratimo.

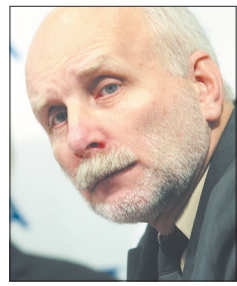
R.PAULAUŠKAS: Dešimtmečiais, laukdami, kol atsivers Vakarų erdvė, degėme noru daugiau vartoti. Manėme, kad tai ir yra mūsų laimė. Bet paaiškėjo, kad jei valgysi skanią dešrą, tai tau laimės neatneš. Mano supratimu, žmogus, kaip socialinė būtybė, niekada nebus laimingas vienas pats savaime. Jis visada savo laimę sies su tam tikrais visuomenės laimėjimais. O visa dabartinė ideologija kreipia priešinga linkme - atskirti individą nuo visuomenės. Ir jis tuomet lieka vienišas šioje erdvėje, neturėdamas bendrų prasmų, tikslų. Tik skanios dešros tikslas belieka. To žmogui mažai. Kuo toliau, tuo daugiau žmonių tai jus. Ypač žlungantoms iliuzijoms apie klestinčią Vakarų civilizaciją.

Parengė Janina GRIGAITYTĖ

Visa filmuota medžiaga tinklalapyje

w.zalgiris.org

► Tokio elito, kuris atstovautų lietuvių tautos interesams, šiuo metu, mano supratimu, neturime

Rolandas PAULAUŠKAS
Svečias

G.JAKAVONIS: Kitados Amerikoje, rodos, Džonas Kennedis (John Kennedy) yra pa-

Perlojos Respublika

Perlojos savivalda vadinama Perlojos Respublika. Jos istorija yra tarsi visos Lietuvos istorijos sutrumpintas variantas. Gebėjimas naudotis savivaldos („teisės savarankiškai tvarkytis pagal įstatymus“) pranašumais pasireiškė 1918 metų rudenį. Ir visai vykusiai. Toks unikalus nedidelės gyvenvietės gebėjimas naudotis demokratija dar tada, kai šis žodis išvis nebuvo girdėtas. Norėtusi tikėti, kad Lietuvoje „valdžia, faktiškai ar formaliai kylanti iš visuomenės (bendruomenės) daugumos valios“ vis dar yra vertybė.

Demokratiškai rinkta valdžia

Pirmojo pasaulinio karo baigtis atpalaidavo porą gaivalų, kurių interesų kelyje buvo ir Perloja. Lenkijos ir bolševikinės Rusijos agresiją Perlojai buvo lemta pajusti savo gyvenimu. Perlojiškiai, įpratę organizuoti tvarkytis savo gyvenimą, sutelktai ginti savo teises ir laisvę tiek kovoje už miesto teises, tiek už Perlojos bažnyčios išsaugojimą ir sugrąžinimą, savo būdai liko ištikimi, ir 1918 m. lapkričio 13 d. susirinkusi parapijos sueiga nutaria paskirti savo valdžią, kuri organizuotų Perlojos parapijos apsaugą ir užtikrintų tvarką. Buvo sudarytas Parapijos komitetas iš demokratiškai išrinktų penkių narių. Pirmininku išrinktas Jonas Česnulevičius, sekretoriumi tapo Zigmas Jonytis, Pavadinimas „Parapijos komitetas“ reiškė, kad jo jurisdikcijai priklausė ne tik pati Perloja, bet visa Perlojos parapija. Taigi, į Perlojos savivaldos, vėliau pavadintos Perlojos respublika, sudėtį įėjo Salovartė, Dvarčiai, Milioniškė, Burokaraistėlė, Trakiškiai, Žiūrai, Pauliai, Mančiagirė, Kaibučiai, Palavysė.

Kariuomenė - būtinybė

Vienas iš pirmųjų Komiteto nutarimų buvo dėl savigynos būrio - Perlojos kariuomenės - parengimo ir padidinimo. Būrio vadu buvo paskirtas Juozas Lukoševičius. Kariuomenės apginklavimui pradžioje buvo surinkta 15 šautuvų ir apie 2000 šovinių. Vėliau ginkluotė buvo papildoma daugiausia trofėjiniais ginklais, atimtais iš vokiečių ar lenkų karių. Perlojos kariuomenę respublikos laikais sudarė apie 80 vyrų.

Kovos krikštą jau kaip Perlojos kariuomenė vyrų gavo 1918 m., t. y. netrukus, kai teko vyti nuo klebonijos plėšikaujančius lenkus.

Perlojos valdžia įsteigė ir miliciją. Tiek kariuomenei, tiek milicijai vadovavo tas pats Juozas Lukoševičius. Tai leido operatyviau pavojaus atveju pasirengti gynybai pačioje Perlojoje bei, esant reikalui, skubiau suteikti pagalbą savivaldos kaimams. Buvo pasirūpinta ir miškų priežiūra - paskirti du eigučiai: Romas Svirskas ir Mikas Stoškus. Jie buvo atsakingi ne tik už miško priežiūrą, bet ir statybinių medienos parūpinimą karo padėgėliams. Perloja turėjo ir švaros ministrą Zigmą Krivą.

Teismas rėmėsi dekalogu ir sveiku protu

Teisingumo funkcijai vykdyti buvo įsteigtas Perlojos teismas.

► Perlojos Respublikos prezidentas Jonas Česnulevičius

► Perlojos Respublikos antspaudas

► Perlojos Respublikos vadas Juozas Lukoševičius

► Perlojos gynėjai

Teismo pirmininku išrinktas Jonas Česnulevičius. Žinoma, nė vienas iš teisiančiųjų neturėjo teisinio išsilavinimo. Išsilavinimą atstojo autoritetas, juo labiau kad teismo praktikoje iš esmės buvo remiamasi tradicine papročių teise, dekalogu, sveiku protu ir visuomenės gerove. Daugiausia bylų buvo dėl vagysčių, plėšimų. Kalėjimą atstojo špitolės rūšys. Visas Respublikos valdžios aparatas dokumentams tvirtinti turėjo vieną antspaudą - iš pradžių bažnyčios parapijos komiteto, vėliau kunigaikščio Perliaus.

Diplomatines gudrybės

1919 m. vasarį Perloją užėmė raudonarmiečiai. Kadangi jėgos buvo nelygios, perlojiškiai įsileido bolševikus be mūšio. Šis priverstinis diplomatinis manevras turėjo ir tiesioginės naudos Perlojos savivaldai: bolševikai ginklų neatėmė ir savivaldybės nepanaikino, tik nurodė vadintis „revkomu“. Tad Perlojos civilinė valdžia ir toliau vykdė savo funkcijas. Bet kariuomenė išslapstė ginklus. Raudonarmiečiai Perlojoje išbuvo iki balandžio 26 d.

1919 m. gegužės 2 d. Lietuvos kariuomenės kuopa, paleidusi į Perloją keletą artilerijos šūvių, ją užėmė. Perloja tapo Lietuvos Respublikos dalimi. Tačiau netrukus paaiškėjo, kad Lietuva toli, nauja grėsmė čia pat, ir spręsti vėl tenka pačiai Perlojai.

Lenkų okupacija

Lenkai, 1919 m. balandžio 21 d. užėmė Vilnių, siekė prisijungti visą Lietuvą ar bent jos didžiąją dalį. Jau 1919 m. liepą lenkų raitelių eskadronas „Tatarska lazda“ įsiveržė į Perloją, o rugpjūtį Perloją okupavo lenkų kariuomenė. Okupacija tęsėsi iki 1920 m. liepos 17 d. Per-

lojiškams atėjo naujų sunkumų metas. Dabar valdžia buvo lenkų komendantas. Prasidėjo nesibai-giančios pastotės, duoklės, atviri plėšimai, smurtas. Perloja negalėjo taikstyti su tokia situacija. Juo labiau kad rugpjūtį gavo naują kleboną - kunigą Leoną Petkelį - perlojiškams tapusį ne tik ganytoju, bet ir dvasiniu kovos prieš lenkus vadu. Aplink jį ėmė telktis naujas Perlojos komitetas, brenimo planai, kaip išvyti lenkus. Buvo akivaizdu, kad Respublikos dvasia gyva, kol gyvi laisvės ir darnos trokštantys perlojiškiai. Būdami Lietuvoje, bet „po lenkais“ miestelio gyventojai aiškiai suprato, kad ir vėl gali pasikliauti tik savimi. Faktiškai aušo dar vienas, šįkart latentinis, Perlojos Respublikos gyvenimo etapas. Būdamas Lietuva be Lietuvos, tarsi niekieno žemė prie demarkacijos linijos, Perloja vėl prisiminė karo taisykles, vėl svarbiausia tapo žvalgyba, sava kariuomenė, ginklai.

Todėl jau 1920 m. kovą Petras Krivas ir Petras Lukšys išplėšė Perlojoje buvusį lenkų ginklų sandėlį ir išnešė 6 šautuvus, 15 granatų ir daug šovinių. Rugpjūčio mėnesį perlojiškiai prie savo miestelio nuginklavo 15 lenkų policininkų ir juos su ginklais (15 šautuvų, 3 revolveriai) bei amunicija (3 vežimai su raštais) pristatė į Varėną lietuvių komendantui. Vadinasi, Perlojos būrys vėl veikė.

Lietuva naudojasi perlojiškių kovingumu

Atnaujinsiu karinę veiklą Perlojos būriu suskubo pasinaudoti Lietuva. 1920 m. rugsėjo 29 d. Jonas Svirskas gavo nurodymą perorganizuoti perlojiškių kovotojus į šaulių būrį, pavaldų Šaulių sąjungos Alytaus rinkinei. Tarp kitų re-

gione veikusių šaulių būrių perlojiškis buvo didžiausias (100 žmonių). Reorganizacija padaryta pačiu laiku - prasidėjo naujas lenkų puolimas. Rugsėjo 30 d. lenkai nuo Marcinkonių pradėjo pulti Varėnos ir Perlojos kryptimi. 1920 m. spalio 3 d. gausios lenkų jėgos puolė Perloją. Šiame mūšyje iš perlojiškių buvo sužeistas Jonas Jonytis. Kovos Perlojos-Varėnos rajone atslūgo tik spalio 5 dieną. Spalio 6 dieną lenkai dar kartą puolė lietuvių pozicijas prie Vartavalakio, bet nesėkmingai. Prie lenkų nesėkmės prisidėjo ir perlojiškiai.

Perlojos kariai atsidėję gynė ne tik Perloją, bet ir visą rajoną. Vadovaujami saviškių (Miko Stoškaus, Juozo Lukoševičiaus) Perlojos kariai, nuo lenkų gindami savo ir aplinkines gyvenvietes, jautėsi tarsi savarankiško administracinio darinio kariuomenė. Šaulių sąjungos vadovybė buvo suvokiama kaip ginkluotės tiekėja ir strategiškai koordinuojanti Lietuvos ir Perlojos kariuomenių dislokaciją bei manevrus.

Paskutinis mūšis

Pamažu situacija ėmė keistis. Būrio vadą Juozą Lukoševičių pakeitė atsiūstas iš Kauno Kazys Tumpa. Tai buvo nelengvas momentas perlojiškams, visada žvelgiantiems su tam tikru nepasitikėjimu į svetimus. Tačiau latentinės Perlojos Respublikos pabaigą perlojiškių sąmonėje įrėžė košmariškas įvykis: trečdalis Perlojos netektis. 1922 m. pabaigoje atvykęs vienas iš štabo karininkų užsiminė, kad perlojiškiai ir užfrontės būrys pasiruoštų netrukus vykšančiam tolimam žygiui. Žygis buvo ištis tolimas - perlojiškiai 1923 m. pradžioje išvyko vaduoti Klaipėdos krašto. Grįžę

iš Klaipėdos jie rado Perloją padalytą - Anošalis jau buvo Lenkija.

1923 m. vasario 3 d. Tautų Sąjungos taryba padalijo neutraliąją zoną tarp Lietuvos ir Lenkijos. Merkių linija, einanti per Perloją, turėjo tapti siena tarp dviejų valstybių, tačiau Lietuva šito nepripažino. O juo labiau Perloja. Kaip gali gimtojo miestelio dalis, esanti kitoje upės pusėje - Merkių kairiajame krante išsidėsciusi Anošalis - būti kitos valstybės teritorija? Kai kurių Klaipėdos vaduotojų ten buvo namai! Vienintelė mintis nedavė ramybės Perlojos kariam - reikia išvyti lenkus. Kautynės įvyko 1923 m. vasario 26 d. Perlojiškius įkvėpė parapijos klebonas Leonas Petkelis, o į mūšį vedė Kazys Tumpa. Mūšis giliai įsirėžė perlojiškių atmintin: daugybė pasakojimų variantų dar ir šiandien sklendo po Perloją. Pasakojimai apie šį mūšį buvo įvairūs ir prieškarinio spaudoje. Šio mūšio vertinimą pateikia pats Perlojos šaulių būrio žurnalas: „Tai buvo paskutinis ir patsai nelaimingiausias susidūrimas su priešu“. Abiejų žuvusiųjų - Vinco Kaminsko ir Adomo Dabrilkos tėviškės buvo okupuotame krašte - VKaminskas iš Perlojos Anošalies, o A.Dabrilka buvo iš Marcinkonių. Lenkai jų lavonus sumetė į bulvių duobę. Tik Lietuvos karininko Adomo dėka pavyko šių Perlojos šaulių kūnus pergabenti į Lietuvos Perloją. Abu palaidoti Perlojos miestelio kapinėse, šalia senosios (tuometinės) Perlojos bažnyčios.

Šį mūšį galima traktuoti ir kaip Perlojos savarankiškumo, savivaldos ir suvereniteto pabaigą. Tai buvo paskutinis kartas, kada Perloja organizuotai pasielgė savarankiškai, nepaisydama ir neatsiklausdama centrinės valdžios. O centrinės valdžios planai Perlojos atžvilgiu nebuvo palankūs miesteliui.

Perlojiškiai išliko kitokie

Lietuvos centrinei valdžiai formaliais sprendimais nepavyko Perlojos paversti eiliniu pilku kaimu. Miestelis ėmė stebinti Lietuvą viešųjų statybų užmojais. Tikriausiai tuometiniai perlojiškiai nemokėjo gyventi nedarydami ko nors nepaprasto.

Dar tebevykstant kovoms su lenkais, 1922 metais, buvo sumanyta Perlojoje pastatyti mokyklą. Statybos užsėtės iki 1927 metų. Nuostabiausias Lietuvos laikų perlojiškių materialinės kultūros palikimas yra per itin trumpą laiką pastatyta naujoji bažnyčia ir Vytauto Didžiojo paminklas.

1927 m. Perlojos klebonu buvo paskirtas kunigas Pranas Cibulskas. Jo pastangomis 1928 m. buvo pradėtos naujos Perlojos bažnyčios statybos.

O jau 1930 m. spalio 4 d. Perlojos bažnyčią iškilmingai pašventino Kaišiadorių vyskupas J.E. Juozapas Kukta. Prabėgus beveik metams, 1931 m. liepos 19 d. jau šventinamas Vytauto Didžiojo paminklas.

Turbūt Perlojos Respublika kaip istorinis faktas („visuomenės reikalo“ - respublikos - valdymo realizacija) ir yra tikroji nacionalinė vertybė.